

Komma till tals

Flerspråkiga barn i förskolan

MYNDIGHETEN FÖR
SKOLUTVECKLING

MYNDIGHETEN FÖR
SKOLUTVECKLING

Komma till tals

Flerspråkiga barn i förskolan

MYNDIGHETEN FÖR
SKOLUTVECKLING

Komma till tals / Flerspråkiga barn i förskolan
Myndigheten för skolutveckling 2006

Beställningsadress:
Liber Distribution
162 89 Stockholm
Tfn: 08-690 95 76
Fax: 08-690 95 50
E-post: skolutveckling@liber.se

ISBN: 91-85128-79-1
ISSN: 1651-9787
Löpnnummer: 2004:15
Beställningsnr: U04:065

Redaktör och skribent: Lena Calderon
Omslagsbild: Anna Skoog/Johnér Bildbyrå AB
Illustrationer: Alexandra Frank
Grafisk form: Mera text & form
Tryck: Davidsons tryckeri AB, Växjö

Förord

Komma till tals - ett stödmaterial om arbete med flerspråkiga barn i förskolan - vänder sig till personal i förskolan och de tidiga skolåren. Forskning och erfarenhet visar att språkutvecklingen är som intensivast i förskoleåldern och under de tidiga skolåren. Det är också belagt att flerspråkiga barns utveckling stimuleras om barnet får använda sitt modersmål.

Minst vart fjärde barn som växer upp i Sverige i dag har sina rötter i andra delar av världen. Antingen är de själva födda i ett annat land eller så är deras föräldrar det. Den svenska förskolan och skolan är mångkulturell och flerspråkig.

På internationell nivå har vi i Sverige i konventioner anslutit oss till förhållningssättet att barnet har rätt till sina språk, sin kultur och sin religion.

Myndigheten för skolutveckling har till uppgift att stödja och stimulera förskolans och skolans utveckling så att nationellt fastställda mål och likvärdighet i verksamhet och utbildning uppnås. Ett led i myndighetens arbete är produktion av stödmaterial. Framtagningen av det här materialet är en länk i myndighetens utvecklingsarbete med språkutveckling och flerspråkighetsfrågor

Stödmaterialiet ger information om läroplan och nationella mål, beskriver forskningsresultat och ger några konkreta exempel på verksamhet i flerspråkiga förskolor. Materialet har tagits fram av experter verksamma på olika arbetsplatser i kommuner, förskolor och på lärosäten.

Det är vår förhoppning att stödmaterialet ska bidra till den intensiva diskussion om flerspråkighet som pågår runt om i förskolor och skolor.

Kjell Hedwall
Avdelningschef

Mona Lansfjord
Undervisningsråd

Inledning

Sverige är mångkulturellt. Vart fjärde barn som växer upp i Sverige har sina rötter någon annanstans i världen. De har tillgång till flera språk och fler världar än de enspråkiga svenska barnen. Förskolan blir för många av dessa barn och deras föräldrar den första kontakten med det svenska samhället. Förskolan blir en kulturell mötesplats och har en viktig uppgift att ta tillvara de kulturella mervärdena och utveckla flerspråkigheten. En chans att berika verksamheten och varandra.

Alla barn är lika sårbara, lika starka, lika kunskapsstörande och har samma behov av stöd och kärlek. Men de är också väldigt olika. De har olika kunskaper och livserfarenheter om de har vuxit upp i Kabul, i en liten by i Somalia, i en förort till Stockholm eller på en gård tio mil utanför Pajala. De har samma behov att bli lyssnade på och förstådda. Men de har ofta olika språk.

Språket är en oupplöslig del av identiteten. Det ger självkänsla och utvecklingsmöjligheter. Språket gör att vi kan tänka, drömma, lära och uttrycka oss. Att kunna ett språk är att fungera i den kultur man befinner sig. Att kunna två eller flera språk betyder tillgång till fler världar. Människans språkförmåga är oändlig. Det är fullt möjligt att behärska både tre, fyra eller fler språk. Därför är det så viktigt att förskolan uppmuntrar alla barn att utveckla sitt modersmål, vare sig det är persiska, mandarin eller svenska. Den här skriften ska vara ett stöd för alla som arbetar i förskolan. Den ska bidra till att förståelsen ökar

för hur utveckling till flerspråkighet går till, och den ska stimulera till utveckling av stöd till barnen i deras erövring av språken.

Styrdokumentet stöder en mångkulturell förskola

Läroplanen för förskolan tydliggör hur arbetet med barnen i förskolan ska planeras, genomföras, utvärderas och utvecklas. Barnets utveckling och lärande står i centrum, men det enskilda barnets prestationer ska inte mätas eller bedömas. Olika språk ska ses som en tillgång och den kulturella bakgrunden ska uppmärksammas på ett konstruktivt sätt. Förskolan ska bidra till att barn med annat modersmål än svenska får möjlighet att både utveckla det svenska språket och sitt modersmål. Tankarna i styrdokumentet är att alla barn ska erbjudas en förskola som ger dem möjligheter att utvecklas i sin egen takt, på sina egna villkor och med sin egen bakgrund som bas. Barnens språkliga och kulturella tillhörighet ska tas tillvara.

Förskola och skola har samma mål

I Sverige har vi ett samlat utbildningssystem för barn och ungdom. Förskola och skola har under senare år utvecklat en gemensam syn på utveckling och lärande, som bland annat innebär att barnets lärande och kunskapsutveckling står i fokus. Lärandet ses som en livslång process, där verksamheterna arbetar mot samma mål. Det ska vara ett gemensamt pedagogiskt synsätt hos alla som arbetar inom förskola och skola. Det kräver att alla vet hur man arbetar inom båda verksamheterna.

Den svenska förskolemodellen har vuxit fram under en lång följd av år. Den utgår från att barn lär sig och utvecklas i alla sammanhang - inte bara vid särskilda tillfällen. Det förhållningssättet påverkar förskolans organisation

och innehåll och innebär i praktiken att omsorg och pedagogik förenas i det vardagliga arbetet.

Rolig, trygg och lärorik

Läroplanen syftar till att skapa en likvärdig förskola med hög kvalitet. Den beskriver det pedagogiska arbetet i förskolan och talar om vilka krav och förväntningar barn och föräldrar kan ha på förskolan.

”Förskolan skall lägga grunden till ett livslångt lärande. Verksamheten skall vara rolig, trygg och lärorik. Förskolan skall erbjuda barnen en god pedagogisk verksamhet, där omsorg, fostran och lärande bildar en helhet. I samarbete med hemmen skall barnens utveckling till ansvarskännande människor och samhällsmedlemmar främjas.” (Lpfö 98 sid 8)

Läroplanen anger mål för arbetet i förskolan och omfattar fem olika områden:

- Normer och värden
- Utveckling och lärande
- Barns inflytande
- Förskola och hem
- Samverkan med förskoleklass, skola och fritidshem

Barn ska få stöd att utveckla sin lust och sin nyfikenhet och uppmuntras att pröva sin egen förmåga.

Barnen kommer till förskolan med olika bakgrund. De har olika familjevanor, kultur och livsmiljö. Somliga talar ett, andra flera språk. En del talar ingen svenska, andra talar bara svenska. Förskolan ska anpassa verksamheten efter varje barns behov och förutsättningar. Det innebär att förskolan ska anpassas till att barn är olika, snarare än att barnen ska anpassas till förskolan.

Personalens förhållningsätt

13–15 procent av förskolebarnen har ett annat modersmål än svenska. I storstäderna är andelen högre och på mindre orter lägre. I princip all personal möter barn och föräldrar med annan språktillhörighet, annan kulturbakgrund och andra traditioner. Det ger oss outtömliga möjligheter till nya tankar och kunskaper men sätter kreativiteten på prov när det gäller att hitta nya vägar för att leva upp till läroplanens mål och direktiv.

Samma möjligheter för alla barn

Förskolan ska förbereda barnen för ett samhälle som vi inte vet hur det kommer att gestalta sig. Personalen i förskolan måste kunna möta omvärldens förändringar. Barnen behöver utveckla många kompetenser för att kunna möta framtiden. I förskolan ska de bland annat ges möjligheter att utveckla sin sociala och tankemässiga kompetens. Där ska de också få hjälp att utveckla lust och tillit till sin egen förmåga att lära.

I läroplanen för förskolan står det att barn med utländsk bakgrund ska få stöd i att utveckla en dubbel kulturtillhörighet. Personalens förhållningssätt och värdesystem påverkar kontakterna med de barn och föräldrar som har en annan språklig och kulturell bakgrund.

En mötesplats i det mångkulturella Sverige

Begreppet kultur betyder olika saker för olika människor. Man kan se det som ett arv av språk, idéer, ritualer, nor-

mer, värden, beteendemönster och historia. Det är inte ett statiskt tillstånd utan en process där olika kulturuttryck, idéer och upplevelser blandas och samverkar. Kulturer är i ständig förändring och påverkas av allt som människor gör och skapar, av intryck och uttryck.

Förskolan är en kulturell mötesplats och spelar en central roll för utvecklingen av tolerans och solidaritet. För många föräldrar är förskolan det första mötet med svensk kultur. Ett interkulturellt arbetssätt innebär att vara medveten om sin roll utifrån sin egen etniska bakgrund och att förstå hur ett mångkulturellt samhälle kan återspeglas i förskolan. Att stimulera barnen att använda sina språk är en viktig del i det. Eftersom språk, identitet och lärande är så tätt sammanlänkade, måste vi ge barnen, som har ett annat modersmål än svenska, möjligheter att utveckla sina språk.

Barn och föräldrar från världens alla hörn

Föräldrarna har självklart det yttersta ansvaret för sina barn men rollen som vägledare för barnen delas idag mellan föräldrar, förskola och skola. Förskolan är i första hand till för barnets egen skull för dess utveckling och lärande. Förskolan ska ta hänsyn till barnens liv utanför förskolan, och samarbetet med föräldrarna är en självklar del i verksamheten. Personalen ansvarar för att hålla kontakt med föräldrarna. Alla familjer är olika och varje familj har sin egen kultur och tradition. Det krävs erfarenhet och kunskap för att kunna förmedla den information kring barnet som familjen och personalen behöver för ett bra samarbete. Men viktigast är ett öppet och varmt förhållningssätt och en genuin vilja att förstå varandra.

Alla språk är lika viktiga

Barns användning av språket växer och utvecklas i olika sociala situationer. Det förutsätter att barnet möter och omges av vuxna som aktivt stöder och underlättar barnets språkliga utveckling.

Språkutvecklingen och identitetsutvecklingen går hand i hand. Språket används för att tänka och tala. Det är en kod för att kommunicera med andra och för att formulera och utveckla tankar. Språket är en del av kommunikationen. Den består också av gester, tonfall, miner och andra uttryck som kan skilja sig åt i olika kulturer, mellan män och kvinnor och mellan olika grupper och åldrar. Hur och när man får tala kan också vara olika. Sammantaget bildar detta ett språk som är bärare av både identitet och kultur och som skapar tillhörighet. Att kunna två eller flera språk betyder att man har tillgång till flera kulturer och känner sig hemma i flera sammanhang.

Modersmålet är det språk som man lär sig från födseln. Ett väl utvecklat modersmål ger större möjligheter och bättre förutsättningar för att erövra ytterligare ett språk. Barn som har ett utvecklat modersmål och som är trygga i sin identitet lär det nya språket när de får lyssna, öva och pröva i lekfulla former.

Det finns många sätt att se på världen

Det "svenska" sättet är bara ett av många sätt att förhålla sig till livet. Alla människor har socialiserats in i olika värdesystem och det är en självklarhet att människor från alla kulturer ser sig själva som "normala". Det är först när olika värdesystem möts som vi människor börjar reflektera över likheter och olikheter. De flerspråkiga barnen i förskolan är bärare av sina kulturer. Men först och främst är de individer med olika upplevelser och värderingar och det

är som individer de ska bemötas.

För att stödja barnen att utveckla en dubbel kulturtillhörighet måste personalen i förskolan utveckla ett interkulturellt förhållningssätt. Det innebär att få insikt om det egna värdesystemet och att inse att barnen bär med sig erfarenheter och kunskaper som är ett resultat av det sociala och kulturella sammanhang som de vuxit upp i. Vi saknar kunskap om mycket som är självklart för barnen i deras hemmiljö. Det betyder att vi måste vara beredda att lära om och lära av barnen och deras föräldrar och att visa intresse och nyfikenhet för barnens liv utanför förskolan. Att se varje barn som en individ och inte som representant för en grupp eller en kultur och att möta varje enskilt barn med alla de resurser det har med sig. Det handlar om att visa respekt, att framhäva styrkan hos barn och föräldrar och arbeta för att stärka en positiv självbild hos varje barn. Samspel bygger på ett givande och tagande och då fungerar inte en ”så här gör vi”-attityd.

Värdegrunden uttrycker det etiska förhållningssätt som ska prägla verksamheten. Att personal, barn och föräldrar samtalar om värderingar och utbyter erfarenheter, ökar förståelsen och underlättar samarbetet. Personalen måste kunna förklara de regler och det förhållningssätt som gäller och kunna förklara varför de finns. Det ger föräldrarna ökade möjligheter till delaktighet och insyn.

Tillitsfulla föräldrar med inflytande

För att få barnen att känna sig trygga i förskolan måste personalen ha fått föräldrarnas förtroende. Förskolan ska visa respekt för föräldrarna och stötta dem i barnens fostran, utveckling och växande. Alla som arbetar i förskolan har ansvar för att det utvecklas en tillitsfull relation mellan personalen och familjen. Att satsa på en god relation redan

första dagen som barnet och föräldrarna kommer till förskolan lägger grunden för ett bra samarbete framöver.

Föräldrar är förebilder för sina barn. De är viktiga för barnens självuppfattning och personlighetsutveckling och utgör länken till barnens historia. Därför måste barnen känna att deras föräldrar är accepterade som de är. Annars kan de hamna i lojalitetskonflikter och börja tvivla på sig själva och sin familj och kanske förneka sin egen bakgrund för att bli mer accepterade av omgivningen.

Barn med tillhörighet i olika kulturer måste få bekräftelse och möjlighet att visa hela sin identitet både hemma och i förskolan. De ska känna att de har rätt till "hela sitt jag".

Flerspråkig personal i förskolan är mycket betydelsefull för barns språkutveckling och identitetsutveckling. De fungerar som identifikationsobjekt och underlättar samarbetet med föräldrarna.

Empati, självkänedom, tydliga värderingar och att möta människor med respekt skapar alltid goda förhållanden till barn och föräldrar. För att föräldrarna ska ges möjlighet att påverka arbetet i förskolan krävs en öppen dialog med alla föräldrar om de enskilda barnen och om planeringen i stort.

Förskolepersonalen blir för många föräldrar representeranter för det svenska samhället. Vårt sätt att bemöta barn och föräldrar kan få stor betydelse.

Flerspråkighet

Många människor som är uppvuxna i Sverige tror att enspråkighet är det "normala". Man tror att det vanligaste är att alla invånare i ett land talar ett och samma språk. Men från ett globalt perspektiv är det faktiskt undantaget från regeln i en värld där det talas två eller flera språk i de allra flesta länder och där de flesta människor är två- eller flerspråkiga.

Omkring en och en halv miljon människor som bor i Sverige har andra modersmål än svenska. De har flyttat hit från i stort sett alla delar av världen. 1950- och 60-talens arbetskraftsinvandring kom från Sydeuropa och Finland. Från 1970-talet har den ersatts av flyktingar som kommit från Östeuropa, Latinamerika, Afrika, Mellanöstern och Asien.

Många barn växer upp med minst ett annat modersmål vid sidan av svenskan. Dessa barn lär sig svenska framför allt i förskolan. I storstäderna är det inte ovanligt att det finns förskoleavdelningar där alla eller de flesta barn har andra modersmål än svenska. I de flesta förskolor måste man dock räkna med att några barn är flerspråkiga.

Modersmålet – en grund att bygga på

Läroplanen för förskolan betonar vikten av att stimulera varje barns språkutveckling och bidra till att barn med annat modersmål än svenska får möjlighet att utveckla både det svenska språket och sitt modersmål. Det är alltså förskolans tydligt uttalade uppdrag att bidra till att det fler-

språkiga barnet får utveckla hela sin språkliga kompetens, inklusive modersmålet, eller förstaspråket som det också kallas.

Traditionellt brukar man tala om modersmål som det första språk man lär sig. Idag används, kanske främst inom forskningen, också begreppet *förstaspråk*. Man gör då en skillnad på ett barns första- och andraspråk. Om ett språk lärs in före tre års ålder benämns det förstaspråk. Om ett språk lärs in efter tre års ålder benämns det andraspråk. Denna distinktion är mycket förenklad, eftersom det också beror på i vilken utsträckning barnet möter språket. Om man bara använder svenska i förskolan kan man inte kalla detta för en förstaspråksinläring utan man talar då snarare om andraspråksinläring, även om barnet börjar förskolan innan det blivit tre år.

När barn lär sig sitt modersmål lär de sig något mer än grammatik och ordförråd. De lär sig också normer, värderingar och regler – även språkliga sådana, som tillhör den familj de växer upp i. De socialiseras in i en kultur, ett sätt att leva och att förhålla sig inom familjen och till omvärlden. De får lära sig vad som är rätt och vad som är fel. Detta innebär att modersmålet först och främst är viktigt för barnets självkänsla och identitet. För att kunna bli en medlem i en grupp behöver man kunna tala gruppens språk.

Språkutvecklingen och identitetsutvecklingen går hand i hand. Barn som har ett utvecklat modersmål och som är trygga i sig själva, utvecklar det nya språket när de får lyssna, öva och pröva i lekfulla former.

Beslut som vi fattar idag om barnens språkutveckling kan komma att påverka dem resten av livet. Väl utvecklade tidiga färdigheter på förstaspråket är den bästa förutsättningen för barnets framgång när det gäller att tillägna sig

nästa språk. Ett, för barnets ålder, starkt modersmål – eller flera! – är den bästa grunden för att bygga på med andraspråket svenska. Det är också ett nödvändigt verktyg för att utveckla tankeförmågan och ett redskap för lärande. Visst kan man lära sig saker på sitt andraspråk, men allra bäst lär man sig på det språk som man kan bäst.

Ett väl utvecklat modersmål är också en förutsättning för barnens förmåga att umgås med de äldre generationerna i familjen, antingen de finns i Sverige eller i ursprungslandet. Även möjligheterna att längre fram i livet välja att återvända till det landet för att studera, arbeta eller bilda egen familj, är beroende av förmågan att använda landets språk.

Flerspråkig utveckling

Barn kan utveckla färdigheter i två eller flera språk på olika sätt. Man brukar tala om två slags tvåspråkighet, *simultan* och *successiv*.

Simultan tvåspråkighet kallas det om ett barn lär sig två språk redan från födseln eller från mycket tidig ålder. Inlärning av språken sker mer eller mindre parallellt. Sådan tvåspråkighet kan utvecklas då föräldrarna har skilda modersmål som de aktivt använder med barnet. Barnet får då två förstaspråk.

Om inlärningen av ett andraspråk påbörjas först efter det att förstaspråket etablerats, efter ca tre års ålder, talar man om andraspråksinlärning, *successiv* inlärning av ett andraspråk.

I båda fallen är det vanligt att barnen blandar sina språk. Det är ett naturligt och vanligt fenomen hos alla tvåspråkiga människor. Dels är det en mognadsprocess att lära sig att hålla isär språken och dels har barnet ännu inte tillägnat sig tillräckligt stort ordförråd eller grammatiska färdig-

heter för att undvika att blanda. Kan barnet säga *napp* på svenska men ännu inte lärt sig *chupete* på spanska, använder det *napp* även när det säger en mening på spanska. ”Man tar vad man har”, helt enkelt. Att som förälder så konsekvent som möjligt tala de olika språken, underlättar dock för barnet att successivt lära sig att hålla isär två språk.

Äldre barn och vuxna blandar också sina språk men det beror inte på att de inte kan hålla isär språken. De kanske bara inte kommer på vad ordet heter på svenska eller på modersmålet eller begreppet kanske inte finns på det ena eller det andra språket. Mitt i en mening på turkiska kan vi därför ibland höra ordet *försäkringskassa*, eller *utvecklingssamtal*.

Ett, två, tre, många språk

Det är inte sant att det bara skulle finnas ett ”begränsat språkutrymme” i den mänskliga hjärnan. Tvärtom verkar flerspråkighet i de flesta fall göra det lättare att lära sig ytterligare språk. För de allra flesta barn går det utmärkt att växa upp med tre språk, förutsatt att det finns tillräckligt mycket stimulans för alla språken i omgivningen. När de börjar förskolan får de möjlighet att utveckla ett fjärde språk, svenska, om det inte är det gemensamma språket i familjen. Och det går också bra.

Det bästa för föräldrar är alltid att tala med barnen på det språk han eller hon kan bäst. På det språket kan man uttrycka sina känslor bättre än på ett språk som inte kommer direkt från hjärtat. Det är också det språk som man lättast kan använda för att uppfostra barn. På ålderns höst kommer det att bli det språk som man har kvar när minnet försämras. Då är det angeläget att föräldrar och de vuxna barnen fortfarande kan förstå varandra.

I många familjer talar båda föräldrarna samma språk. I en familj från Somalia talar man enbart somaliska. I en

familj från den kurdiska delen av Irak kanske man använder både kurdiska och arabiska. I de här familjerna finns de bästa tänkbara möjligheter för barnen att utveckla goda färdigheter på det eller de språk som används av båda föräldrarna. Ibland väljer syskon att tala svenska med varandra, men föräldrarna kan uppmuntra barnen att använda modersmålet när både föräldrar och barn är närvarande.

Det finns en stor variation när det gäller hur många språk som talas i olika familjer, hur mycket de olika språken talas och vem som talar dem.

Här följer några exempel:

I familjen Naidoo från Somalia talar både mamma och pappa somaliska. Det känns självklart för dem att tala sitt gemensamma modersmål både sinsemellan och med barnen. Efter hand som barnen lär sig mer svenska i förskola och skola, kanske de går över till att tala en del svenska med varandra även hemma. Det känns naturligt eftersom de tillbringar dagarna i svensktalande miljöer och kanske också lär sig nya ord och begrepp på svenska som de inte kan på somaliska. Denna positiva attityd till svenskan och den konsekventa användningen av modersmålet underlättar för barnen att utveckla båda språken.

Familjen Ghaderiazar kommer från den kurdiska delen av Irak och båda föräldrarna talar såväl kurdiska som arabiska. Föräldrarna använder framförallt kurdiska i vardagsspråket men tycker samtidigt att det är viktigt att barnen lär sig arabiska eftersom det är majoritetsspråk i Irak och nödvändigt att kunna om familjen ska återvända. Därför

har de bestämt sig för att berätta och läsa sagor på arabiska för att barnen ska få åtminstone en grundläggande kunskap i arabiska. De tänker också lära barnen att skriva arabiska då de blivit lite äldre.

Familjen Ramirez består av pappa Raul från Chile och mamma Annika från Sverige. Pappa talar spanska med barnen och mamma talar svenska. Från början talade de engelska med varandra men efterhand lär sig Annika spanska och successivt blir deras gemensamma språk spanska. De talar konsekvent spanska respektive svenska med barnen men när alla är tillsammans använder de numera oftast svenska. Under en period vägrade barnen att tala spanska hemma eftersom svenskan blivit deras starkaste språk. Orden var lättare att hitta och talet flöt naturligare. Pappan fortsatte ändå att tala spanska med dem eftersom risken annars var stor att kunskaperna i modersmålet skulle försvagas.

I familjen Rantanen talar pappa persiska och mamma finska. När föräldrarna lärde känna varandra kunde inte pappa svenska, så deras gemensamma samtalspråk är engelska. Pappa talar persiska med barnen, mamma talar finska och när alla är tillsammans talar de engelska. De har valt att konsekvent tala var sitt språk med barnen enligt principen *en förälder - ett språk*. Barnen har tidigt lärt sig att hålla isär och på ett självklart och automatiskt sätt växla mellan språken, beroende på vilken förälder de talar med.

Barnen har nu då de är fyra och åtta år allt oftare börjat tala svenska med varandra. De tycker att det känns naturligt eftersom de talar svenska i förskolan och skolan hela dagarna och lär sig nya saker på svenska hela tiden. Föräldrarna fortsätter ändå att tala sina språk med barnen eftersom de vill att de ska utveckla även dessa språk.

Fatima är född i Sverige av turkiska föräldrar och hon talar såväl turkiska som svenska. När Fatima gifter sig med Mehmet som endast har bott i Sverige i ett år är det självklart att de talar turkiska tillsammans. Eftersom de umgås mycket med Fatimas familj och släkt kommer turkiskan att bli dominerande för det barn de väntar. Fatima och Mehmet tycker att det är viktigt att deras barn lär sig turkiska men också lär sig svenska redan när de är små.

Lena och Dimitri är födda och uppvuxna i Grekland och då de bodde där talade deras mamma svenska med dem och deras pappa talade grekiska. Nu har de och deras mamma flyttat till Sverige medan pappa bor kvar i Grekland. För att barnen inte ska glömma sin grekiska talar de grekiska hemma.

Eftersom kunskaperna om flerspråkighet fortfarande är begränsade i samhället, kan det vara avgörande för familjen att få stöd och uppmuntran av pedagogerna i förskolan. Negativa attityder i samhället till att familjer från andra kulturer behåller sitt eller sina modersmål kan skapa oro och göra att föräldrarna avstår från att tala sitt modersmål med barnet. Det är viktigt att varje förälder får välja det eller de språk som känns naturligast och bäst för den egna familjen.

Omgivningens påverkan på barnens tvåspråkighet

Omgivningens attityder till barnens modersmål påverkar utvecklingen av tvåspråkigheten. Om barnet ges möjlighet att behålla och utveckla sitt modersmål i förskolan parallellt med svenskan kommer språken att berika och komplettera varandra. Detta kallas för en additiv språkmiljö, en miljö där barnens båda språk och kulturer tillåts och utvecklas.

Motsatsen till detta är en subtraktiv miljö. Det är en miljö som innebär att barnen lär sig ett nytt språk men glömmer det första. Andraspråkstillägnet sker på bekostnad av förstaspråket. Utvecklingen av förstaspråket avstannar och risken finns att barnet överger sitt modersmål.

Barns språk växer och utvecklas i olika sociala situationer. Det förutsätter att barnen möter vuxna som aktivt stöder och underlättar deras språkliga utveckling. Negativa attityder i omgivningen kan skapa oro hos föräldrarna och ovilja att använda familjens modersmål med barnen. Det är därför oerhört viktigt att personalen i förskolan ger föräldrarna stöd och uppmuntran att fortsätta använda familjens modersmål med barnen, både i och utanför hemmet.

För att bygga upp färdigheter på två eller flera språk är det viktigt att möta båda eller alla språken i sin närmiljö. Det gäller både stora och små språkinlärare. Förskolan ger

barnen med andra modersmål ett rikt utbud av svenska i tal och skrift. Det är därför viktigt att aktivt uppmuntra barnen att använda sitt modersmål i förskolan. Lika angeläget är det att barnen hemma får riklig tillgång till språklig stimulans på sina modersmål. Annars finns det risk att deras förstaspråk stagnerar i sin utveckling och det är inte bra för utvecklingen av svenska och barnets tvåkulturella identitet.

Läroplanen betonar att förskolan ska bidra till att barnen får möjlighet att utveckla sitt modersmål och få tillgång till modersmålsstöd. Vanligast är att det stödet ges av lärare som kommer till förskolan en eller ett par gånger i veckan. Flerspråkig personal förekommer också men det är mindre vanligt. I dag erbjuder endast var fjärde kommun modersmålsstöd, vilket betyder att den ordinarie personalen i förskolan får stödja barnet i att utveckla sitt modersmål.

Information om två- och flerspråkighet baserad på nutida forskning kan också ha betydelse för familjerna och förhindra att barnen förlorar något eller några av sina språk. För att bidra till en miljö som stimulerar barnens språkliga kompetens, är det en bra rutin att i samband med inskolningen göra en kartläggning av varje barns språkmiljö tillsammans med föräldrarna. Den bör omfatta vilket eller vilka språk som används med barnet i hemmet, på fritiden och i förskolan.

Olika sätt att lära språk

Barncentrerat språktillägnande

I det barncentrerade sättet att ”lära” barn språk ses barnet som en samtalspartner redan från födseln. Man talar med barnet som om det vore en jämbördig, resonerar och diskuterar.

Det är vanligt att man använder så kallat ”baby talk”, det vill säga gör förenklingar, använder kortare meningar,

talat i långsammare takt och med överdriven satsmelodi. Kort sagt så anpassas språket grammatiskt och uttalsmässigt till barnets utvecklingsnivå.

Föräldern anser sig vara den som utvecklar barnets språk. Hon eller han pekar ut, beskriver och förklarar vad som finns i omgivningen. För att utveckla språket ställs också många frågor som barnet förväntas svara på. Man talar till och lyssnar på barnen.

Situationscentrerat språktillägnande

I det situationscentrerade sättet att lära sig språk förenklar inte de vuxna sitt språk. Om barnet inte förstått så upprepar kanske den vuxne i stället det den sagt. Man anser att barn behöver höra sammansatt tal för att utveckla språket och barnets roll är då att vara mera av en åhörare och förväntas bara tala då de blir tilltalade.

Oavsett vilket språksocialisationsmönster ett barn växer upp med så blir alla barn kompetenta talare av sitt språk. De lär sig sitt språks grammatik. De lär sig byta roller, anpassa sitt språk och tolka olika varianter av språket i olika situationer. De tillägnar sig kommunikativ förmåga med en organisatorisk och pragmatisk kompetens. De skaffar sig också olika strategier och får kontroll över sitt språk.

När vi i förskolan arbetar med barn som har andra modersmål än svenska är det viktigt att komma ihåg att de har kontroll över sitt språk på modersmålet men kanske ännu inte på svenska. De kan ofta oändligt mycket mer än de kan uttrycka på svenska.

När man flyttar till ett annat land kan samtalsmönstren där vara annorlunda. Man har inte samma sätt att samtala med barnen hemma som man har i förskolan.

Naucler och Boyd (1997) undersökte samtalsmönstren mellan barn och vuxna med svenska och med turkiska som

modersmål. De har jämfört samtalsmönster då det gäller talarroller och lyssnarroller vid lek, matsituationer och berättande, de har undersökt om det är de vuxna eller barnen som talar mest och hur samtalet går till. De fann då att den språkliga socialisationen inte skilde sig åt så mycket vid matsituationer och i lek men däremot då det gäller sagoberättande.

Det typiska mönstret i hemmen med svenska som modersmål var att barnet och den vuxne tillsammans konstruerade en berättelse. De berättade, resonerade om och förklarade berättelsen tillsammans. Barnen blev medberättare.

I hem där man talade turkiska som modersmål var det vanligare att mamman berättade och förklarade berättelsen för barnet och barnet lyssnade. Barnens roll var att lyssna och den vuxne var berättare.

Språk och lek som lär

Eftersom en stor del av de flerspråkiga barnens utveckling av svenska språket sker i förskolan, måste personalen vara medveten om hur talutrymmet fördelas mellan barn som har svenska som modersmål respektive andraspråk. Studier visar att det finns tendenser hos personalen att ha ett förhållningssätt gentemot "svenska" barn och ett annat gentemot flerspråkiga barn. De flerspråkiga barnen får färre frågor än de som har svenska som modersmål. Personalen ber dem sällan eller aldrig att förklara händelser i sagor och de blir inte inskolade i att svara på frågor. Barnen som har svenska som modersmål, får däremot många frågor om händelseförlopp, motiv för handlande och liknande och blir engagerade i förklaringar av olika slag. De får modeller för att gå bortom textens innehåll och får träning i att formulera sig genom att "läsa mellan raderna".

Men det barncentrerade, dialogiserande sättet att arbeta

med till exempel en saga, ger inga tydliga modeller för berättarmönster, eftersom berättelserna blir sönderstyckade. Här visar undersökningarna att barn från mer kollektivorienterade kulturer med en levande berättartradition, har en bättre utvecklad berättargrammatik och har övat upp en god berättarförmåga. De har fått förebilder i familjen för hur man framför en berättelse, och de har också förmågan att berätta utifrån olika sagogestalters perspektiv. Barn som bara har erfarenheter av det dialogiserande sagoberättandet, berättar utifrån huvudpersonens perspektiv och har svårare att följa en röd tråd i sin berättelse.

Det är ett betydelsefullt uppdrag för förskolan att ge alla barn i förskolan tillgång till båda sätten att berätta en saga, att ta fram mening bortom textens innehåll och att utveckla en god berättarförmåga. Det ger en god grund för vidare språkutveckling.

Språk i utveckling

En språkinlärare är en kreativ person som hela tiden bygger och prövar sitt nya språk. Barn utvecklar sitt språk utifrån de språk som de hör omkring sig. Redan i moderlivet hör fostret språkljud från mamman och det som händer i mammans närhet och det utvecklar känslan för språkets rytm och intonation. Från födelseögonblicket börjar interaktionen med de närstående. Sakta men säkert erövrar barnet språkets ljud, ord och strukturer. Det är en process som är lika för alla inlärare, stora som små:

- det enkla lärs in före det mer komplicerade
- det som är påtagligt och tydligt lärs in först
- det man har nytta eller intresse av lär man sig lättare

Språkutvecklingen är intimt kopplad till utvecklingen av barnets tankeförmåga, begreppsbildning och övriga mog-

nad. Eftersom alla barn är olika finns det stora individuella variationer när det gäller hur fort denna utveckling går, och den varierar också beroende på vilket sammanhang barn föds in i och hur de vuxna bekräftar och samspelar med barnen.

Om de vuxna inte talar barnets modersmål och därför inte kan förstå och bekräfta barnets kunskaper, är risken stor att det får en otrygg start på sin förskoletid. I värsta fall kan det leda till att barnets trygghet, självförtroende och därmed språkutveckling, på såväl modersmål som andraspråk, påverkas negativt. Personalens ansvar för att barnen utvecklar goda färdigheter i svenska måste ses i relation till deras ansvar att ge alla barn en trygg miljö och möjlighet att utveckla hela sin språkliga kompetens. Det är därför väsentligt att barnen ges stora möjligheter att utveckla sitt modersmål redan i tidig ålder, särskilt om de tillbringar det mesta av sin vakna tid i förskolan.

Att lära sig svenska - olika inlärningsstrategier

Barnen använder sig ofta av olika strategier för att kommunicera när deras förmåga att tala på språket ännu är begränsad. De använder sig till exempel av så kallade *hel-fraser*, vilket innebär att de lär sig en serie språkljud som ett helt "paket" med en viss betydelse, utan att veta vilka de enskilda orden är. En vanlig sådan fras är "Vi ses i morgon" som barnen snabbt lär sig som något man säger innan man ska gå hem.

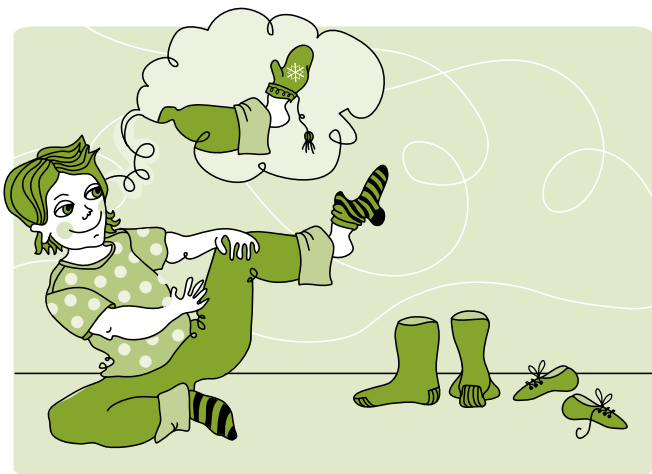
Förenklingar och *överanvändningar* förekommer ofta när man lär sig ett språk. Förenklingar innebär att barnet använder ett eller ett par ord i stället för att uttrycka sig med en fullständig mening. Dessa ord har stor betydelse i sammanhanget och intrycket blir något som liknar språket i gamla tiders telegram. Situationen gör det i regel möjligt

att tolka det som barnet sagt på ett meningsfullt sätt. I ett svar kan man bygga ut barnets fras med de delar som behövs för att den ska bli en fullständig mening. När det gäller överanvändningar får ett ord som barnet kan en större betydelse än det egentligen har. Ett barn kanske använder "göra" som ett slags universalverb och "vovve" för alla fyrfota djur.

Barn har en medfödd förmåga att bygga upp grammatiska strukturer av det språk som finns omkring dem. De har kommit underfund med ett visst system i språkets uppbyggnad men har inte lärt sig att det inte fungerar i alla sammanhang. Har ett barn lärt sig att många ord i svenskan slutar på "-ar" när man talar om fler än en, blir det lätt så att alla pluralformer under en tid kommer att sluta på den ändelsen, exempelvis "bordar". Det brukar man kalla *övergeneraliseringar*.

Likaså brukar barn övergeneralisera ändelsen "-de" på verbet när de ska berätta om något i förfluten tid. Resultatet blir former som "gådde", "komde" och "springde", trots att barnen tidigare använt de korrekta formerna gick, kom och sprang. De riktiga formerna var resultatet av oreflekterad frasinlärning medan de senare visar att barnen börjat utveckla ett grammatiskt system. Efter en tid märker barnen att andra använder de former som de först använde, och de går tillbaka till det språkbruket.

Många barn använder sin kreativitet när orden inte räcker till. Det gäller alla barn, men det framstår tydligare hos de flerspråkiga barnen, som ännu befinner sig mitt i sin svenska språkutvecklingsprocess. Här brukar man tala om *uppfinnningar*, som att till exempel säga "fotvantar" om man inte kan ordet sockor eller "nyckla upp" om man inte vet att det heter låsa upp, och *omskrivningar* för att förklara det som man inte har ord för. Kan man inte ordet gungbräda

så säger man i stället ”en sån där som man gungar två på”. Den här strategin används ofta även av vuxna språkinlärare.

Pratglada barn och små tänkare

Det finns utåtriktade, pratglada barn och eftertänksamma, tystare barn. Barnens personlighet kan inverka på hur andra upplever deras språkinläring. De pratglada prövar frimodigt sina nya kunskaper för att se om de fungerar. De är risktagare och har inget emot att ”göra bort sig”. Det är lätt för omgivningen att följa deras språkutveckling steg för steg mot en allt bättre färdighet.

De tysta inlärarna är lite försiktigare och vill att det de gör och säger ”ska vara rätt”. De prövar sig fram i tankarna utan att säga något högt, för att vara säkra på att säga rätt. När de väl är mogna att uttrycka sig är språket ofta väl utvecklat. Det ser ut som de hoppat över några inlärnings-

stadier, men de har gått igenom de stadierna ”på insidan”. Om ett barn som är tyst verkar tryggt och harmoniskt har man inget att vinna på att propa på att barnet ska tala innan han eller hon känner sig mogen att göra det. Det kan snarare hämma språkutvecklingen. Men om ett tyst barn inte verkar må bra ska man självfallet se oviljan att tala som en varningsflagga och undersöka vad som ligger bakom.

Både yttre och inre faktorer kan påverka barnens språkutveckling. Det kan vara:

- samhällets syn på minoriteter
- föräldrarnas attityd till samhället i allmänhet och förskolan i synnerhet
- föräldrarnas utbildningsnivå och socioekonomiska status
- kvaliteten på verksamheten i förskolan
- personalens förhållningssätt
- barnets möjligheter att använda sina språk
- innehållet i verksamheten
- barnets trygghet i förskolan och familjen
- barnets intellektuella förutsättningar

Ju yngre desto lättare

Åldern har också betydelse för utvecklingen av andraspråket. De barn som möter svenska före sex-årsåldern har en överlägsen möjlighet att utveckla ett infött uttal. Förskolebarnen har alltså en klar fördel jämfört med dem som börjar lära sig svenska senare. Deras talapparat har fortfarande en flexibilitet som gör det möjligt att forma ljud som inte ingår i förstaspråket. Däremot behöver yngre barn längre tid än äldre barn för att lära sig ord och strukturer. Men det är okej att säga fel när man är liten. De små barnen klarar sig med enklare strukturer och ett begränsat ordförråd eftersom de rör sig i ett vardagssammanhang. De behöver

mest kunna om det som är här och nu. Sist men inte minst har det flerspråkiga förskolebarnet gott om tid på sig att lära sig svenska. Men basen måste vara lagd i förskolan.

Att arbeta på flera språk

Det här kapitlet handlar om hur förskolan kan skapa goda förutsättningar för de flerspråkiga barnen att utveckla alla de kompetenser som läroplanen talar om. Det finns en stor mängd forskning som pekar på betydelsen av att ha ett väl utvecklat modersmål.

Susanne Benckert, som är språkpedagog vid Språkforskningsinstitutet i Rinkeby, och erfarna förskollärare på två förskolor i Rinkeby, har bidragit med sina erfarenheter från det praktiska arbetet med flerspråkiga barn i en mångkulturell förort till Stockholm.

Små människor med stor kompetens

Barn kommer till förskolan med erfarenheter och kunskaper. Det är vår uppgift att ta vara på dem. Vi ska se varje barn som en kompetent och kreativ individ och vi ska se alla barns möjligheter. Den pedagogiska miljön ska ge barnen lust att utforska, leka, skapa och lära. Kombinerar vi det strukturerade arbetet med lyhördhet och fantasi blir förskolan spännande, rolig och utvecklande. Men det är vardagen som utgör basen för verksamheten och där finns leken som är grunden för lärandet. Och finns det mycket glädje, humor, värme och goda relationer blir det en trygg plattform att stå på.

Språk använder vi för att tala och tänka och för att förstå och tolka omvärlden. Barn lär sig språk genom samspel med andra i en kreativ, rolig och spännande miljö. Barnet behöver använda språket i många olika sammanhang för

att det ska utvecklas. Att utveckla den språkliga kompetensen hos barn med andra modersmål än svenska, innebär att både aktivt stödja modersmålet och att stimulera inlärningen av svenska. Kunskaper om barns språkutveckling har stor betydelse för deras utveckling och lärande. Vi vet att det är fullt möjligt för barn att lära sig mer än ett språk samtidigt. Om vi ser det som självklart och positivt kommer vi att bidra till barnets flerspråkiga utveckling.

Som personal i förskolan måste vi se vad barnet faktiskt kan och bemöta både barnen och deras föräldrar på ett respektfullt sätt.

– Jag brukar säga att man ska sätta på sig språk- och kulturglasögonen. I arbetet med de flerspråkiga barnen som kommer från andra kulturer krävs att man som personal är nyfiken och funderar över vad man kan när man kan ett språk. Det som är typiskt i vår egen kultur kanske inte alls är självklart i andra kulturer. Att jobba tillsammans med barn

som har ett annat språk och en annan kulturell bakgrund berikar vår lärarerfarenhet, säger Susanne Benckert. Väck nyfikenheten på varandra och våga fråga hur ett bröllop går till i Eritrea, vilken berättartradition man har i Turkiet och vilka lekar barnen leker i Somalia.

Här ska vi visa hur olika arbetssätt gynnar barnens språkutveckling. Vi har delat upp kapitlet i fyra delar: lyssna och prata, leka och fantisera, läsa och berätta och observera och dokumentera.

Lyssna och prata

Språket utvecklas när vi pratar med varandra. Det räcker inte för barnen att lyssna – de måste få prata också. Samtalet är det mest effektiva sättet att utveckla språket eftersom det innehåller både utflöde och inflöde i samma situation. När barnet själv producerar språk får det möjlighet att uttrycka sina tankar så att mottagaren förstår.

Många forskare betonar lekens betydelse för barnets språkutveckling och förmåga att kommunicera med andra. Samspelet börjar redan då barnet är ett spädbarn. När man pratar med barnet på skötbordet utvecklas dialogen. Den vuxne talar och barnet viftar med sina armar och ben till svar. Ett leende besvaras med ett leende.

I det goda samtalet utgår den vuxne från barnens tankar och anpassar sig till deras intressen och kunskaper. Man talar *tillsammans*, lyhört och jämbördigt utan att man som vuxen har tolkningsföreträde. Det är lätt att falla i fällan att tala *till* barnen och glömma bort att låta barnen komma till tals. Då är det bättre att utveckla sin förmåga att lyssna.

Det tar så klart längre tid att lära sig två eller flera språk. För de barn som kommer i kontakt med svenska bara i förskolan, gäller det att all personal tar vara på alla tillfällen till

språkutveckling och att vi reflekterar och stimulerar barnets kreativitet och tänkande. Det kräver mer av personalen att göra sig förstådd i en grupp där några av barnen har ett annat modersmål.

– Skapa tid att på olika sätt hjälpa de nyanlända barnen, säger Susanne Benckert. När det gäller språket kan man hjälpa dem att t ex förstå en saga genom att använda konkret material som figurer som förekommer i sagan eller genom att samtala om bilderna. Det är också viktigt att de andra barnen i gruppen förstår vad det innebär att lära sig ett nytt språk. Låt därför barnet, eller någon annan person, lära alla barn i gruppen ord eller sånger på det nya barnets språk. Om modersmålet bejakas utvecklas också svenskan.

Olika situationer påverkar möjligheten att prata. Under samlingen, och i andra formaliserade situationer, dominerar ofta personalen. Vi kanske vill lära barnen något eller prata om något särskilt som vi bestämt innan. Då minskar barnens möjligheter att ge uttryck för sina tankar och åsikter. I de mer informella situationerna, i leken och utevisningen, deltar barn och vuxna på mer jämlika villkor.

För de flerspråkiga barnen är det viktigt att utnyttja dagens alla situationer för språkutveckling. För de minsta är det de små samtalen, vid blöjbyten, påklädning, i samband med vilan osv. som gör att barnet börjar förstå olika begrepp. Ett sätt att skapa tillfällen till samtal är att organisera de dagliga rutinerna så att färre barn vistas tillsammans till exempel i tamburen, ute på gården eller vid matbordet. I mindre grupper får barnen större möjlighet att samtala med varandra och då är det lättare att anpassa språket till varje barn.

I Rinkeby är det vanligt att arbeta med små barngrupper. På en stor förskola med många barn finns det kanske fler som pratar samma språk. De kan leka enspråkigt eller

ha egna småsamlingar med någon personal som talar deras modersmål. Små grupper kan fungera bättre om man vill ha stort pratutrymme.

– Vi berättar mycket om oss själva och hur vi är. Det är så viktigt att vi känner varandra väl och vi bygger mycket på gruppkänslan. Det kan vara allt från att sitta i ring och rulla en boll mellan varandra och berätta vilken frukt vi tycker om och hur många syskon vi har till att berätta egna sagor för varandra, säger en av förskollärarna i Rinkeby.

Att börja i det nära och att prata om sig själv är ofta stimulerande för barnen. Susanne Benckert tipsar om olika teman: mitt hus, mitt rum, min bästa sak, mitt namn, jag själv, mina kompisar. Det kan bli många berättelser, bilder och kartonghus som kan samlas till en färgstark utställning.

Om en situation eller aktivitet är språkstimulerande beror helt och hållet på personalens förmåga att ta tillvara tillfället och låta barnen tala. För att vara lyhörda samtalspartner till barnen måste vi vara medvetna om hur vi gör och vad vi säger. Är vi ”lärare” som skall lära barnen ett visst mått kunskap eller är vi ”vägvisare” som lyfter fram barnets erfarenheter och kunskaper? Kanske ser vi i första hand vår omvårdande roll och missar att ge barnen den stimulans som de behöver för att få tilltro till sin egen förmåga och lust att söka efter kunskap.

– Vill någon berätta något eller visar att de behöver lite tillskott för att göra sig förstådda, då släpper vi allt annat, säger en pedagog. Vi fångar situationen, för här pågår utveckling. Vi skriver ner, fotograferar, sätter upp på väggen, bollar ord, intervjuar eller fördjupar samtalet.

För de flesta är det självklart att tala med små barn på ett tillrättalagt sätt. Vi anpassar oss automatiskt till barnens nivå för att de lättare ska förstå. I takt med att barnet blir större riktar vi oss till barnet på ett mer vuxet sätt. Denna språkliga

anpassning till små barn gynnar både enspråkiga och flerspråkiga barn.

Språk och tanke går inte alltid hand i hand. Tanken befinner sig ofta långt före kunskaperna i det nya språket. Den pedagogiska utmaningen är att erbjuda barnen en stimulerande verksamhet som är lätt att förstå utan att vara tillrättalagd eller ”urvattnad”. Och att bemöta alla barn utifrån deras personligheter och kunskapsmässiga mognad, fast språket ännu inte räcker till. Som personal måste man kunna diskutera med barnen om mer komplicerade och abstrakta företeelser, som till exempel rymden, även om de inte än har ord för detta. Även barn som är födda i Sverige kan få ett torftigt språk eftersom samtalen på modersmålet i hemmet oftast rör sig kring vardagliga saker. Här har den flerspråkiga personalen en viktig uppgift.

– Det tar mycket längre tid att få alla att förstå i en grupp där några barn har ett annat modersmål. Språk blir intressant och i Rinkeby tänker man språk i allt man gör. Det kan bli diskussioner i flera dagar om ett ord. Barnen blir språkmedvetna och personalen betonar att modersmålet är det viktigaste för alla barn. Svenska blir barnets starkaste språk till slut i alla fall.

Bra att tänka på för att skapa förståelse och dialog:

- Ta på dig ansvaret för samtalet, fördela ordet osv.
- Tilltala barnen med namn och involvera alla barn, inte bara dem som själva tar ordet.
- Utveckla ämnet, ta upp olika trådar och för samtalet vidare.
- Gör pauser och håll ett lugnt tempo, ge barnet tid att tänka och formulera meningar.
- Lyssna!
- Håll tråden, släpp inte ämnet och kom tillbaka till ämnet när du blivit avbruten.

- Bygg ut språket.
- Ta vara på de vardagliga situationerna för att barnen ska lära sig ord och begrepp.
- Resonera dig fram till betydelser, leta översättningar tillsammans.
- Uppmuntra barnen att hjälpas åt att hitta ord och förstå betydelser i svenska och på modersmålet.
- Visa intresse för alla barns alla språk.
- Använd barnens språkblandning på ett medvetet sätt, tala om språk och synliggör språksystem.

Skapa lust att prata och berätta

Det finns många sätt att ställa frågor till barn på för att få fram deras tankar och uppfattningar. Men det är *hur man följer upp svaren* som har störst betydelse. Svaren, som barnet får som hjälp att utveckla sina yttranden, är lika viktiga för språkutvecklingen som att läsa och titta i böcker. Öppna frågor som uppmuntrar till utförliga svar är mycket bättre än frågor som kan besvaras med ett ja eller nej. Hur menar du?, Berätta mera..., Nu förstod jag inte..., Berätta det igen..., Hur vet du det?, Hur kan det komma sig?, Varför då?, När?, Var? osv.

Leka och fantisera

Leken är grunden för allt lärande och en viktig del i arbetet på förskolan. Att leka är roligt och kreativt. I leken kan vi drömma, fantisera och bearbeta upplevelser. I leken lär vi oss om livet, världen och oss själva. Vi lär oss att leva oss in i hur andra människor tänker och känner. Genom leken utvecklas barnen socialt och känslomässigt, motoriskt och intellektuellt, och där utvecklar de sin kommunikationsförmåga. I leken kommunicerar man inte bara med ord

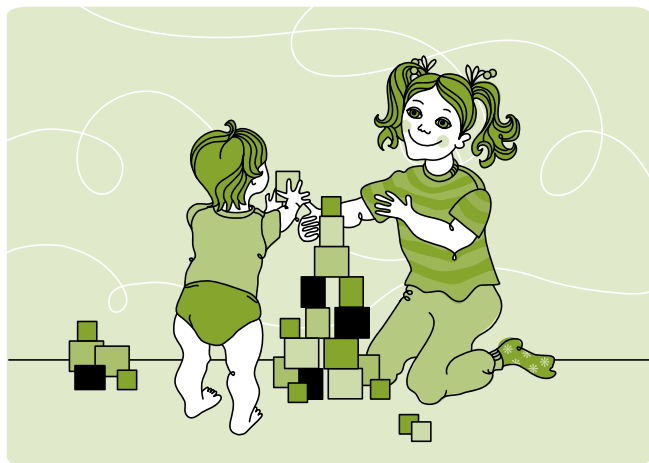
utan också genom rörelser, gester, ljud, tonfall, röstlägen eller andra signaler. Här kan barn med olika modersmål ha ett rikt utbyte av varandra, fast de inte har ett gemensamt språk. Genom leken utvecklar barnen både sin språkliga och sociala kompetens.

När barn leker behöver de uttrycka sig så att andra förstår deras upplevelser, känslor och åsikter. Och de måste lyssna på andra. För barn med svenska som andraspråk kan språket bli ett hinder för leken i gruppen. För att underlätta för dem behöver vi vuxna finnas till hands och hjälpa dem att sätta ord på det som de vill uttrycka. Vi kan delta i leken genom att komma med nya idéer och impulser som för handlingen vidare. Vi kan också spela olika roller så att barnet får olika mönster för hur man använder sitt språk vid olika tillfällen.

Förskolan ska erbjuda en miljö där alla barn kan få utlopp för sin verksamhetslust och inspireras till utforskande och upptäckande. Med ett interkulturellt arbetssätt tar man barnens egna erfarenheter, intressen och kunskaper som utgångspunkt till exempel i valet av teman. Vad ett interkulturellt arbetssätt innebär beskrivs på sidan 14. Den pedagogiska miljön har stor betydelse för språkutvecklingen för alla barn i förskolan, oberoende av kulturell och språklig bakgrund.

Barns samtal med barn

Barn använder språk *som* lek och språk *till* lek på ett helt annat sätt än vuxna. Att leka med språket stimulerar fantasin och skapandet och hjälper barnen att bli säkrare på språket. Barns samtal med barn är mycket variationsrikt. De utvecklar dialogen tillsammans. Därför är det bra att se till att barnet får leka med barn i gruppen som kommit olika långt i sin språkutveckling. De som har hunnit längre blir förebilder för dem som ännu söker sig fram och har

svårt att formulera sig så att kompisarna förstår.

Barnen använder språket för att styra det de är sysselsatta med. De reglerar rollerna i leken och skapar fantasivärldar med hjälp av frågor, svar och påståenden. De förhandlar, diskuterar, drar slutsatser och duellerar verbalt. Dessa samtal har stor betydelse för barns kommunikativa utveckling och kompletterar samtalen med de vuxna.

Finns det flera barn som har samma modersmål är det viktigt att se till att de får möjlighet att leka tillsammans. Då får barnet använda det språk som stämmer överens med dess kognitiva ålder och det ger modersmålet en möjlighet att utvecklas.

Rollekar och olika teman ger barnen stora möjligheter till språkinläring. Om vi lyssnar av vad barnen intresserar sig för kan vi ge dem material och ord som hjälper dem att utvidga dessa världar. Barn brukar leka att de blir sjuka och ska gå till doktorn. Då kan vi ge dem ord för allt det

som man kan tänkas komma i kontakt med vid ett läkarbesök. Vad säger man när man ringer till doktorn, vad säger doktorn, vad behöver man om man har feber? Plåster, bandage, stetoskop och febertermometer gör leken rikigare och stimulerar till ett mer varierat språk. Böcker om läkarbesök eller hur människokroppen fungerar, ger också tillfällen till samtal som utvecklar leken. Både personalen och barnen kan berätta om sjukdomar och ni kan göra ett besök hos en läkare.

Många traditionella lekar som ringlekar, sånglekar och utelekar är styrda av frågor, ramsor eller sånger som berikar språket på olika sätt. Tala med föräldrarna om vilka lekar de lekte i sina hemländer. Fundera på vilka lekar som lockar barnen att använda språket och hur personalen deltar i lekarna. Att leka rollekar och lekar från olika länder och gärna använda material som stimulerar sådana lekar, stimulerar språkanvändningen.

Läsa och berätta

Leken är berättandets ursprung. Berättelser av alla slag ger barnen inspiration från världar som de annars kanske inte skulle ha träffat på.

Att berätta sagor eller läsa böcker med barnen berikar språkutvecklingen påtagligt. Därför är det viktigt att barnen får många stunder då vuxna berättar för dem. Så småningom kommer de att vilja berätta själva. Att berätta är att utveckla språket – och man får ord, grammatik och uttal på köpet.

– Här vill alla berätta! Sagor ur fantasin, sagor som vi läser och dramatiserar, berättelser från sina egna liv och berättelser som vi ger dem genom att ge oss ut, utanför förskolan och Rinkeby. Vi ger dem världen utanför, säger personalen på en av förskolorna i Rinkeby. Vi åker till Slottet och tittar på vaktavlösningen, tar tunnelbanan till Kista Science Tower för att se staden från ett annat perspektiv och vi besöker Junibacken för att bekanta oss med Astrid Lindgrens sagofigurer. Genom att få konkreta upplevelser utvecklas barnens begrepp bättre. Men små utflykter i närområdet kan vara lika spännande och stimulerande för lusten att berätta. Och barnen tittar, pratar, ritar, fotograferar, skriver berättelser och bygger modeller. Vi tycker att det är viktigt att vi tar oss den tiden. Våra begränsningar får aldrig gå ut över barnen.

I Sverige har tidigare generationer haft en rik berättartradition. Numera är det vanligare att i stället läsa ur sago-böcker för barnen. För dem vars föräldrar vuxit upp i en muntlig kulturtradition är berättandet av stor betydelse. Sagor om vardagshändelser, berättelser om familjen eller berättelser som hjälper barnen in i vuxenvärlden är gener som förekommer i många familjer. Har barnen hört

många berättelser hemma på modersmålet är det en skatt att bygga vidare på. Är de vana vid att höra sagor berättas muntligt bör vi börja med det och successivt introducera dem in i böckernas och skriftspråkets värld. När barn med olika bakgrund deltar i olika aktiviteter i förskolan, till exempel sagoläsning, socialiseras de in i en annan kulturs vanor. Ta reda på vilka berättarvanor som barnen har med sig. De vuxna på förskolan, som talar barnens modersmål, vet vilken berättartradition och vilka sagor och berättelser som är vanliga i deras kultur. Hos oss är godnattsagan ett naturligt sätt för föräldrar att natta sina barn men så är det inte överallt.

Genom att ofta berätta sagor och berättelser för barnen får de modeller för sitt eget berättande. Berättandet bör ha en naturlig plats i den dagliga verksamheten. För att bli en god berättare och utveckla sitt språk, måste man ges tillfällen till att berätta.

Att förstå och känna igen

Barnen tar lättare till sig berättelser som de kan förstå eller kan identifiera sig med. För att kunna identifiera sig med olika sagofigurer och på så sätt förstå innehållet är det viktigt att skapa förförståelse för berättelserna.

Beroende på hur gammalt barnet är eller hur mycket det kommit i kontakt med svensk kultur och olika vardagliga situationer, varierar sättet att skapa förförståelse. De barn som inte kan så mycket svenska behöver många olika sätt att bekanta sig med innehållet på.

Det finns många sätt att hjälpa barnen att förstå. Be en vuxen som talar barnets modersmål att berätta sagan eller läsa in den på band och låt barnet lyssna. Berätta sagan med hjälp av konkreta föremål, sagopåsar och bilder som du som personal benämner och beskriver. Lek lekar med

föremålen, t.ex. Kims lek, Gissa vad jag har bakom ryggen, Vad ska bort? Att visa film eller dramatisera berättelsen konkretiserar handlingen. Berätta sagorna flera gånger. Barnet tar till sig mer och mer av ord och innehåll för varje gång. Lyft fram olika saker i berättelsen så att barnen fortfarande tycker att det är spännande. Förtydliga begrepp som förekommer i berättelsen, titta på bilderna i boken och diskutera.

Det kan vara svårt att få alla barn att lyssna om deras förståelse av både innehåll och språk är mycket olika. Därför kan det vara klokt att dela in barnen i mindre grupper. Då är det lättare att anpassa språket och alla får fler möjligheter att prata och ställa frågor.

Böcker är viktiga både för att känna igen egna upplevelser och för att öppna upp nya världar. Att förstå en saga som läses direkt ur boken kräver ett stort ordförråd och erfarenhet av olika miljöer och upplevelser. När vi väljer saga eller bok måste vi tänka på barnens intressen och på de kulturella yttringarna i boken. Många sagor representerar den svenska sagotraditionen och skildrar typiskt svenska företeelser som är självklara för oss men som kan vara mycket främmande för många av barnen.

Tänk efter vilka böcker ni läser i förskolan. Bredden är viktig. Det är lika viktigt att läsa de klassiska sagorna som finns på många språk som att läsa sagorna som är typiska i vår kultur. I skolan förutsätter man att alla barn vet vem Emil i Lönneberga, Madicken och Pippi Långstrump är och att de känner till Mumintrollen. Lyssna på sagor som modersmålslära och föräldrarna läst in och uppmana barnen att låna hem böcker från förskolan.

Gå vidare med berättelserna

Det är viktigt för barnens språkutveckling och lärande att de får höra många olika sagor och berättelser. Men det är minst lika viktigt att de får prata och bearbeta ord och innehåll. Det kan man göra på många olika sätt. Att rita, måla och arbeta med lera ger tillfällen att diskutera olika företeelser i berättelsen. Kanske blir bilderna till egna böcker. Man kan också dramatisera sagan och leka rollekar som anknyter till den. Det är ett bra sätt att leva sig in i olika situationer och förstå personerna och händelserna i sagan. Återberätta sagan med hjälp av figurer, bilder eller ord och berätta den för andra.

I ett litet sagorum på en avdelning i Rinkeby finns mappar på väggen med bilder tagna ur olika sagor. Barnen tar en sagomapp och så berättar de för varandra. Det kan bli den sagan som bilderna tillhör men barnen hittar på egna sagor. Det kan bli hur fantasifullt som helst. Bilderna och det lilla rummet inspirerar till mysiga berättarstunder.

Storböcker och småböcker - en väg in i läsandet

”Storböcker och småböcker” är ett ganska nytt hjälpmedel för att väcka läsintresset hos barn. Idén kommer från Australien och är ett exempel på hur man kan arbeta med böcker på ett språkutvecklande sätt. Tanken med storboken är att återskapa hemmiljöns gemenskap under lässtunden i förskolan. Sagor, ramsor och visor förstoras med stora bilder och stor text för att alla ska kunna samlas kring boken och både lyssna och följa med i texten. Till storböckerna hör små böcker som är identiska fast i mindre format.

Barnen ser bilderna samtidigt som de hör texten läsas. Bilderna ger förståelse för innehållet och barnen kommer i kontakt med skriftspråket på ett naturligt sätt och börjar förstå sambandet mellan tal och skrift. Småböckerna kan

barnen "läsa" i själva och för varandra och låna hem och läsa i familjen. Upprepningen i sig är viktig.

Samtalet kring texten främjar språkutvecklingen. Barnen delar sina tankar med varandra och får kunskap om omvärlden på olika sätt. Det blir lättare att berätta om man har ett mönster att följa. För de flerspråkiga barnen ger böcker tillgång till andraspråkets språkmönster. I texten hör barnen hela meningar, uttal och språkmelodi. De får höra samma text flera gånger och så småningom kanske de kan läsa texten högt för sig själva eller tillsammans med en kompis.

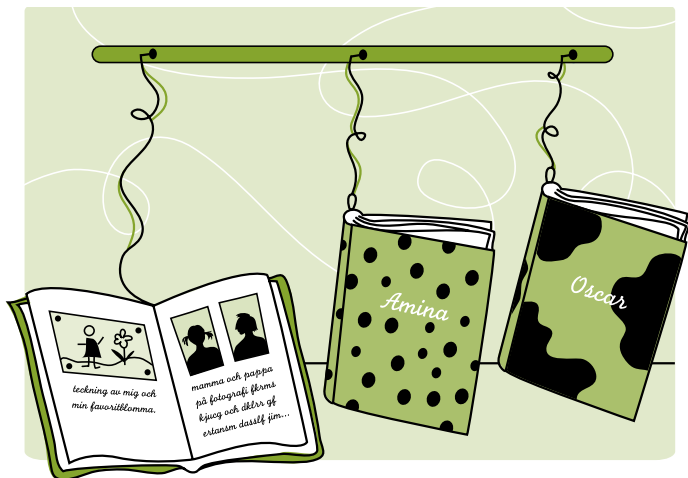
Storboken ska vara rolig och lätt att förstå. Texten bör stämma överens med bilderna så att barnen kan förstå den med hjälp av bilderna. Det finns flera storböcker och småböcker i handeln men man kan tillverka egna böcker tillsammans med barnen.

Läs sagan många gånger så länge barnen tycker det är roligt, så att den blir välbekant för dem. Se till att de små böckerna finns tillgängliga så att barnen kan läsa dem på egen hand. Låt gärna modersmållärarna eller föräldrarna läsa in berättelserna på band både på barnets modersmål och på svenska.

Hur fungerar bokstäver och ord?

För att barnen ska förstå skriftspråkets funktion kan vi ge dem ord i vardagen på olika sätt. På förskolan i Rinkeby hänger det berättelser och foton överallt. Alla barn har sin egen bok som deras berättelser och bilder samlas i. Personalen skriver ut barnens berättelser på datorn och sätter in i böckerna. Böckerna har omslag med olika djurmönster och hänger på väggen så att alla kan ta ner och läsa i dem när de har lust. Även de små barnen har sina egna böcker.

Här arbetar man också med ett familjetema. Barnen och personalen går till alla barns hus och fotograferar dem och

viktiga personer i barnens liv. Barnen berättar och personalen skriver ned vad de ser och upplever. Ibland hittar de på och har fel, men det är berättandet som är det viktigaste.

Allas berättelser och bilder sätts upp på förskolan och är mycket populära att titta på och berätta om. Det är lättare att hitta ord och prata utifrån sig själv, sitt eget liv och sin familj än att beskriva något som man har svårare att förstå. Och de skrivna orden har en nära betydelse.

Rim, ramsor, sång och musik

Ramsor, sång och musik är roligt och gör att barnet lättare tar till sig språkens ljud, ord- och satsmelodi. När det gäller barn som lär sig svenska kan musik, sånger och ramsor vara en hjälp att lättare minnas nya ord eller hela meningar. Orden är inte så många och rytmen och musiken förstärker minnet.

Ramsorna bör innehålla ord som barnen förstår och har nytta av. Det är särskilt viktigt för de barn som inte förstår

så mycket svenska än. Annars bidrar de inte så mycket till språkutvecklingen utan blir mest en utantillärning. Bilder och konkret material är ett stöd för minnet och gör det lättare att förstå vad det handlar om.

Barn i fyra–femårsåldern kan ofta sånger och ramsor på modersmålet. I den åldern börjar de bli mer språkligt medvetna och tycker det är kul att leka med språket.

Barnen har ofta en rik sångskatt från sin kultur att ta vara på. Fråga föräldrar eller syskon vilka sånger de brukar sjunga! Band med musik från barnens hemländer gör att barnen känner igen sig och ger dem trygghet.

På Europaenhetens förskola i Rinkeby sjunger man mycket och använder ord och språk i lekarna.

– Innan vi sjunger en sång t ex ”bä, bä, vita lamm” skapar vi förförståelse för innehållet i sången och gör den mer begriplig genom att visa föremål eller titta på bilder som vi sedan sjunger om. Vi pekar på strumpor och försöker göra sångerna begripliga. Vi lyssnar, visar och kopplar saker till orden, berättar en av förskollärarna. Vi benämner hela tiden vad vi gör och använder överhuvudtaget ett ordrikt språk.

Samarbeta med föräldrarna

– I samarbetet med föräldrarna är vi väldigt öppna. De kan komma hit och stanna och prata om hur de känner och tänker, när de vill. Det hänger på oss personal om samarbetet ska gå bra. Hos oss möts vi på samma nivå. Föräldrar litat på personal som är välkomnande, glada och hjärtliga. De märker att vi älskar vårt jobb och tycker om deras barn. När barnen rusar in och kramar oss, då ser de att de trivs och kan tryggt lämna sina barn till oss, berättar personalen.

Vi tar reda på vilka språk som talas i hemmet och vilka språk de vill att barnet skall lära sig. I föräldrasamtalen kan

vi diskutera vad föräldrarna kan göra för att stödja barnets språkutveckling och vad vi kan göra i förskolan.

Den viktiga invänjningen

Föräldrarna kan ha en helt annan syn på lärande än vi. De kan uppfatta förskolans roll på ett annat sätt än vi gör. Kanske kommer de från en kultur där barnen är med föräldrar och släktingar och lär sig livet av dem. Vid invänjningen är det extra värdefullt att ha hjälp av en modersmålstalande person. Låt barnen ta med en egen leksak och ta reda på vilka vanor barnet har och vilken mat barnet äter.

– Respekt, respekt och respekt! Personalen har en bestämd bild av hur ett bra samarbete med föräldrarna byggs upp. Se alla som individer. Barn och föräldrar. Tillmötesgå olika krav på mat och annat så långt det bara går och prata mycket. Berätta och gå rakt på sak. Det går inte att vara rädd för konflikter. Många barn bär på familjens ångest och hat från tidigare upplevelser, som de ibland lever ut på förskolan. Gå rakt på sak och berätta för föräldrarna vilka regler som gäller på förskolan. Visa att ni uppmuntrar barnet att använda sitt språk och be föräldrarna att prata mycket med sina barn på modersmålet. Var kärleksfull men bestämd.

På Europaenhetens förskola ringer man alla föräldrar när de har fått placering för sina barn för att boka en tid att träffas innan barnet börjar på förskolan. På så vis lär man känna varandra bättre och föräldrarna har möjlighet att bilda sig en uppfattning om verksamheten innan de tackar ja eller nej till platsen.

Vad kan vi göra i förskolan för att barnet ska utveckla sitt modersmål?

Som personal är det viktigt att ta reda på vilka språk barnen talar och hur välutvecklat modersmålet respektive svenskan

är. Olika förskolor har olika förutsättningar. Hur ser det ut hos er?

- Hur många olika språk talar barnen i barngruppen?
- Hur många barn talar samma modersmål?
- Har barnen kompisar som talar barnets modersmål?
- Vilka språk kan personalen?
- Finns det flerspråkig personal?
- Finns det ambulerande modersmåls lärare och hur ska de användas?

Har ni personal som talar barnets språk?

Då har ni och barnet en stor tillgång, för det är mycket lättare att lära nya ord på svenska om man kan dem på modersmålet. Att utgå från kända begrepp underlättar förståelse och inläringen på svenska. Om man resonerar med barnen kring ordens betydelse på de olika språken blir likheter och skillnader mellan språken tydligare.

Har ni inte personal som talar barnets språk?

Då får ni ta föräldrarna till hjälp. Om barnet inte kan någon svenska ännu, kan ni fråga föräldrarna efter ord som barnet kan på modersmålet. Föräldrarna kan spela in sagor på modersmålet som barnen kan lyssna på i förskolan.

Visa intresse för barnets kultur och modersmål. Fråga vad olika saker heter, resonera om betydelser och leta efter översättningar tillsammans. På så sätt stöder ni språkutvecklingen både på modersmålet och på svenska. En bra idé är att anteckna ord som barnet säger i en dagbok, som både föräldrar och pedagoger skriver i. Att fira högtider från båda kulturerna tillsammans med barnens föräldrar, syskon och släktingar är spännande och öppnar förståelsen och bygger bra relationer.

– I veckobrev kan man uppmuntra föräldrarna att prata

om förskolans verksamhet hemma. Där kan man förklara vikten av att barnen använder modersmålet. På det viset hjälper man också föräldrarna att lära sig svenska. Vi vill att föräldrarna ska delta ännu mer, säger personalen på Europaenhetens förskola. Vi har till exempel haft föreläsningar för både personal och föräldrar om mångkulturalitet.

Skapa en mångkulturell miljö

Finns det barn och föräldrar från andra kulturer ska det synas. Det kan vara en läshörna med orientaliska kuddar, konsthantverk och andra föremål från de olika länderna. Man kan sätta upp olika alfabet på väggen och göra ordlistor på barnens språk. Musik och sagor från hela världen, kartor, flaggor och jordglob är bra utgångspunkter för spännande samtal om våra olika ursprung.

Men se upp så att ni inte går för långt så att iveren att skapa en mångkulturell miljö i stället leder till att exotisera barnen. Ta reda på vad föräldrarna tycker. Många föräldrar vill att deras barn, som kanske till och med är födda i Sverige, ska betraktas som svenskar.

– Vi firar midsommar men också Ramadan och turkiska barnens dag. Föräldrarna deltar med liv och lust, mat och olika traditionella inslag. Och självklart lägger vi inte ett föräldramöte på någon annans julafton.

– Vi tar hänsyn till fastemånaden och respekterar barnens högtider. Det handlar om att visa respekt för varandras traditioner menar personalen i Rinkeby.

Observera och dokumentera

För att kunna diskutera barnets utveckling med föräldrarna behövs dokumentation av verksamheten i förskolan.

Det är viktigt också för personalens egen skull att se att arbetet ger barnen stimulans och leder till utveckling och lärande för alla.

Att dokumentera barnens arbete med hjälp av ”portfolio” har blivit vanligt under senare år. Portfolion innehåller barnens teckningar, bilder, berättelser och annan dokumentation som ger en bild av deras utveckling och lärande på olika områden. Portfolion kan också ge information till föräldrar och lärare och andra vuxna som möter barnen när de börjar skolan eller byter stadium. Att arbeta med portfolio ger personalen ökad kunskap och föräldrarna ökad insyn. Många förskolor arbetar också med individuella utvecklingsplaner för barnen.

I förskolan är observation och dokumentation en viktig utgångspunkt för att säkra kvaliteten i verksamheten.

– I förskolan för vi anteckningar, filmar, fotograferar och sparar på teckningar. Och samlar i pärmar, mappar, portfolio eller lådor. För att vi ska ha nytta av allt detta är det bra att fundera över vad det är vi vill observera, när det är lämpligt och vad vi ska ha observationerna till. Vilket syfte har vi och hur ska observationerna dokumenteras?

Förskolans läroplan poängterar betydelsen av planering, genomförande, utvärdering och utveckling av verksamheten i förhållande till läroplanens mål. Ett mål är att varje barn ska utveckla ett rikt och nyanserat talspråk och sin förmåga att kommunicera med andra.

Personalen i förskolan behöver ha en klar bild av var barnet befinner sig i sin språkutveckling. Vardagen på förskolan följer vissa mönster som gör att vi förstår vad barnet menar, utan att det egentligen har använt språket. Barnet använder kroppsspråk, ansiktsuttryck och pekar. När barnet ska uttrycka mer avancerade tankar kan det vara svårare att veta vad barnet vill säga.

Varför ska man dokumentera barnens språkutveckling?

För att få en bild av barnets språksituation kan man ta reda på vid vilka tillfällen barnen använder sina olika språk. När man observerar små barn bör man även titta på deras ickeverbala kommunikation, till exempel hur barnet kommunicerar och med vem, vilka ord barnet kan använda och hur de används.

Gruppens storlek

Det är viktigt att gruppera barnen så att alla barn får komma till tals. Olika aktiviteter kräver olika språkförmåga. De som just börjat lära sig svenska kan inte lyssna på samma sagor som de som kommit längre eller har svenska som modersmål. Nybörjarna i svenska behöver vistas i små grupper helst varje dag och ha en vuxen som leder dem in i vardagsspråket.

Språkinläring – en process

De som arbetar med flerspråkiga barn kanske inte har tänkt på hur de använder sitt språk, vad man faktiskt kan när man kan ett språk och vad det innebär att lära sig ett nytt språk. Vi har inte reflekterat över att språkinläringen är en pågående process. Vad är svårt när man lär sig svenska? Genom att observera barnets språkutveckling blir detta mera tydligt. Det blir också lättare att se vad varje barn kan, vad de behöver utveckla och hur de faktiskt utvecklas under längre tid.

Se hur barnet utvecklas

Barn utvecklas när någon bryr sig om vad de kan. De stimuleras av att bli observerade och att någon frågar om deras berättelser. Får de lyssna på sig själva på band när de berättar?

tade när de var tre, fyra eller fem år blir de medvetna hur de utvecklats. När barnen får uppmärksamhet och tillfälle att höra andra berätta, utvecklas deras berättande och viljan att berätta.

Upptäck de sena talarna

Det är viktigt att de barn som har en sen talutveckling uppmärksammas så tidigt som möjligt. Orsakerna kan vara flera. Det kan bero på att vissa barn är mer känsliga för språkbyte. De kanske inte uppfattar vad som sägs för att sättet att samtala skiljer sig från deras kultur. I dessa fall är det extra viktigt att få kontakt med en person som talar barnets modersmål.

Underlag för samtal med föräldrarna

Föräldrar vill veta hur det går för deras barn. Många har höga förväntningar och vill till exempel att barnet ska lära sig svenska snabbt. Men det tar tid att lära sig ett språk. Observationer av barnen ger underlag till samtal med föräldrarna om språkutvecklingen och vad de kan göra för att underlätta för barnet.

När barnen slutar på en av förskolorna i Rinkeby får de en cd och sin egen mapp "Minnen från förskolan" med sina bilder, berättelser och kommentarer. Under sin tid på förskolan har varje barn även en mapp på datorn där de har sin presentation och där deras berättelser, roliga kommentarer, upplevelser och bilder samlas under åren. När de ska sluta gör de en tillbakablick som är utformad som en intervju där de använder sina egna ord: "Vad tyckte de mest om på förskolan? Vilka kompisar hade de? Vilka sagor och sånger tyckte de mest om?" osv.

Sammanfattning

I det här stödmaterialet betonas inledningsvis vad som sägs om mål för förskolan i läroplan och förordningstext. Givetvis är kunskap om mål och regler nödvändiga i en verksamhet.

Den andra delen av materialet har sitt ursprung i forskning och erfarenhet av arbete med utveckling av flerspråkighet. Där betonas betydelsen av att personalen i förskolan intar ett interkulturellt förhållningssätt. Enligt Shiray Blatchford innebär detta att personalen är medveten om och diskuterar ett antal frågeställningar. Det bör tydliggöras för alla i organisationen vilka likheter och skillnader i ”sätt att leva och tänka” som finns hos personalen, hos barnen och i familjerna. Det är en stor fördel om personalen är flerspråkig. Den flerspråkighet som finns hos föräldrarna kan också användas på många kreativa sätt när möjligheterna att anställa flerspråkig personal är små. Det sättet att arbeta fyller också kravet på kontakt med föräldrarna som är en annan viktig utgångspunkt för arbetet i förskolan.

I det interkulturella synsättet ligger också å ena sidan att det inte finns enkla facit och förhållningsregler men att det å den andra ändå tillsammans med föräldrarna bör formuleras krav på förhållningssätt till barnen och verksamheten.

Det tål att upprepas också att det är i förskolan den viktiga grunden läggs till flerspråkighet, till läs- och skrivutveckling, till lust att lära och till ett gott självförtroende och en stark identitetskänsla.

Ytterligare en princip som betonas i det här materialet är vikten av att planera och utgå ifrån ett individperspektiv.

I den tredje delen ges mer konkreta förslag på arbete med flerspråkighet i förskolan.

Respekt för det som är annorlunda, nyfikenhet på det som är nytt, ett kärleksfullt och öppet förhållningssätt mot alla barn och föräldrar och plats för alla att komma till tals. Det är grunden för en förskola som ger trygghet, utveckling och minnen för livet, så som vi alla önskar.

Litteratur

Andersson, Anders-Börje / Nauc ler, Kerstin;
Spr kmilj  och språkinlärning. Slutrapport från
projektet Hemspråket i förskolan. Göteborgs
Universitet, SPRINS-rapport 38/87.

Axelsson M. red. (1999) *Tvåspråkiga barn och
skolframgång – mångfalden som resurs*, Stockholm,
Rinkeby spr kforskningsinstitut.

Clarke, Priscilla & Siraj-Blatchford, Iram. (2000)
*Supporting Identity, Diversity and Language in the Early
Years*, Buckingham; Open University Press.

Doverborg-Österberg/ Pramling, Inger;
Att förstå barns tankar. Metodik för barnintervjuer.
Liber Utbildningsförlaget.

Nauc ler, Welin,  gren; (1988) *Kultur- och spr km ten i
förskolan – Om tvåspråkigt arbetssätt i förskolan*.
Socialstyrelsen.

Nauc ler, Kerstin. Red. (2001) *Symposium 2000 – ett
andraspråksperspektiv på lärande*, Stockholm; Sigma förlag.

Lindberg, Inger (1996) *Spr ka samman – Om samtal
och samarbete i språkundervisning*. Natur och Kultur.

Palla, Linda (2004) *Flerspråkighet i den mångkulturella
förskolan*, Högskolan Kristianstad, Institutionen för
beteendevetenskap.

Skolverket (2002) *Två språk eller flera?*, Stockholm; Liber Distribution.

Skolverket (2001) *Att undervisa elever med svenska som andraspråk – ett referensmaterial*. Stockholm; Liber Distribution.

Skolverket (2003) *Tre decenniers modersmålsstöd*, särtryck av rapport 228. Flera språk, fler möjligheter. Stockholm; Liber Distribution.

Tabors, Patton O (1997), *One Child, Two Languages*, Baltimore, London, Toronto, Sydney, Paul Brookes Publishing Company.

Komma till tals i en mångkulturell förskola

Stödmaterialet Komma till tals vänder sig till personal i förskolan. Syftet är att materialet ska bidra till ökad kunskap om hur barns flerspråkighet kan stödjas och stimuleras.

Materialet innehåller fakta om läroplanen, erfarenheter från forskning om språkutveckling och exempel på praktiskt arbete i förskolor med flerspråkiga barn.

